

Jared Diamond

Collapse

How Societies Choose to Fail or Survive

Penguin/Allen Lane, London 2005. 575 stranica;
ISBN 0-713-99286-7. (225,00 K, knjižara Algoritam, Zagreb).

U vrijeme kada se u tisku, dnevnom, tjednom, ali i u stručnim napisima pojavljuju napisi o katastrofalnim posljedicama globalnog zatopljenja, kada se zastaje tek korak do nagovjesti sudnjeg dana za čovječanstvo, pojavljuju se i ozbiljne, sadržajne knjige. Ovu, o kojoj je riječ, treba čitati sve do posljednjeg, 16. poglavlja, u kojem autor postavlja osnovno pitanje: "Što to sve znači za nas danas?" Na stranici 498. nalazimo odgovor na pitanje: "Što je najvažniji okolišno-populacijski problem s kojim se svijet suočava danas?" Autor odgovara: "Najvažniji je problem u našem krivo usmjerenom usredotočavanju na utvrđivanje samo jednog, najvažnijeg problema."

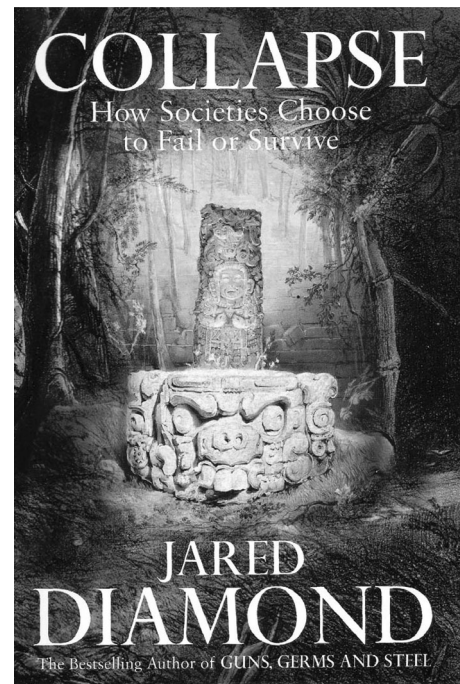
Jared Diamond (1937.), rođen u Bostonu, MA, profesor je geografije na University of California, Los Angeles, biolog je po osnovnom obrazovanju, svjetski putnik i, sudeći po sadržaju ove knjige, čovjek velike erudicije i širine u shvaćanju kompleksnosti civilizacijskih sudbina. Iako utjecaj globalne promjene klime na današnje stanje čovječanstva ostaje *Leitmotiv* njegovih rasprava, on ih stavlja u širok okvir cjelovitog odnosa ljudi i njihovog okoliša.

Početak njegove priče je priroda i odnos ljudi i okoliša u državi Montani. Današnja mu je Montana i njezino na rudarstvu utemeljeno gospodarstvo osnova refleksija na prošlost, sadašnjost i budućnost. Čitalac će naći mnogo zanimljivih podataka u Diamondovim izvrsno dokumentiranim razmatranjima šest povijesnih civilizacija (poglavlja 2 do 8, str. 79 do 276) koje su propale: Uskršnji otoci, Otoci Pitcairn i Henderson, Anasazi, Maya, Vikinzi i Vikinške kolonije na Grenlandu. Diamondova je teza da su promjene klime bile tek jedan od uzroka propastima tih civilizacija, odnosno tih izoliranih društvenih zajednica. On promjene klime, kao uzrok propasti, stavlja u širi kontekst odnosa prema okolišu te nesposobnosti društvenog ustroja u prihvaćanju i provođenju potrebnih prilagodbi novim okolnostima. Kod toga dokazuje da su migracije stanovništva povijesno značajan oblik prilagodbe. Niti jedna od analiziranih civilizacija nije propala zbog nadolaska neprijatelja, rata ili pljačke. Ono što proizlazi iz Diamondove analize je ukazivanje na manjak dalekosežnih vizija u nekim civilizacijama, i njihovo bavljenje tek neposrednim posljedicama nepoznatih uzroka. U današnjoj znanosti o okolišu taj se kritizirani trend naziva "rješenja na kraju cijevi" (*end-of-the-pipe-solutions*).

Osim tih negativnih slučajeva, Diamond analizira (poglavlje 9., str. 277–308) nekoliko uspješnih civilizacijskih prilagodbi: visoravni Nove Gvineje, Tikopia te Tokugawa Japan (1603.–1867.), i s njim povezan primjer uspjeha suvremenog Japana. Analize pokazuju da u sposobnosti prihvaćanja novih realnosti te prilagodbe istima leži ključ uspjeha. Tu Diamond raspravlja o donošenju odluka: odozdo prema gore (*bottom-up*) ili odozgor prema dolje (*top-down*). Diamond ne zauzima ničiju stranu, ali pokazuje da *bottom-up* metodologija, koja danas uključuje najrazličitije demokratske mehanizme, nije uvijek uspješna kada se u kratkom roku moraju donijeti za društvo neugodne odluke.

Diamondova analiza vikinških kolonija na Grenlandu zaokuplja pažnju čitatelja svojom širinom podataka, koji nam je taj najsjeverniji izdanak europskog kulturnog kruga i ta europska civilizacija kroz 450 godina, od 8. do 14. stoljeća ostavila bilo u pismenim zapisima, u građevinskoj baštini ili u arheološkim nalazima. Diamond uvažava promjenu klime kao odlučujućeg činioca propasti, ali naglašava da su Eskimi živjeli na tom istom području možda tisućljeće prije dolaska Vikinga, a preživjeli su do danas. Vikinzi su pokušali prenijeti svoj skandinavski način života i njegovu agrikulturnu tehnologiju na područje koje je samo uvjetno i to tek kroz nekoliko stoljeća to moglo podržavati.

Diamond se osvrće na niz primjera u kojima se industrije, posebno naftna, te ekstrakcije minerala, sukobljavaju s mehanizmima zaštite okoliša. Čitajući njegov tekst, čitalac se ne može oteti dojmu da Diamond smatra zagađivanje okoliša, posebno mora i

oceana, problemom većih dimenzija od promjena klime. Nadolazeće promjene klime suočavaju se sa smanjenim kapacitetom okoliša za prihvata zagađivala, sa smanjenim regenerativnim funkcijama okoliša, zastupanih šumama i pašnjacima izloženim prekomjernom stupnju iskorištavanja, i stanovništvom koje nije u stanju predvidjeti posljedice svog načina života. U tom slučaju promjene klime postaju prvorazredna opasnost.

Diamond razmatra slučaj Australije, visokorazvijene zemlje prvog svijeta, koja paradigmatički ukazuje na probleme koji očekuju i druge, visokorazvijene, zemlje Europe i Amerike. Zanimljiva je usporedba stanja u Nizozemskoj s onim u njegovoj rodnoj Americi. Nizozemska, koja je trećinu svog teritorija otela od mora (polderi) vrlo je svjesna opasnosti od promjena klime; Amerika, s obzirom na svoja prostranstva, to naprosto nije. I još jedan usporedni parametar predmetom je Diamondove analize. Bogatstvo navodi bogate Amerikance na izolaciju od ostatka društva; u Nizozemskoj, iako bogatoj zemlji, upravo je fenomen kako najbogatiji ljudi nastoje ostati dijelom zajednice (str. 519–521). Diamond upotrebljava analogiju poldera kao paradigmatički stanja čovječanstva: on, i ne samo on, znaju da je izolacija pojedinaca, ili čak cijelih društava, nemoguća. Diamond raspravlja (poglavlje 16, str. 486 do 499) o 12 temeljnih problema s kojima se sukobljava čovječanstvo današnjice. Osam od njih dobro su poznati, nesporni, i s njima se današnja civilizacija manje ili više može nositi. Četiri od tih 12 problema – energija, granice fotosinteze, toksične kemikalije i atmosferske promjene – novijeg su datuma: s njima se čovječanstvo još uvijek ne zna nositi. Jednako tako i s promjenama klime. Diamond kaže (str. 493), da se mnogima 5 °C porasta prosječne globalne temperature ne čini katastrofalnim. Kod toga se zaboravlja ili ne zna da je malo ledeno doba (negdje od 15. do 18. stoljeća) bilo "svega" 5° hladnije od današnjeg prosjeka. Promjena *end-of-the-pipe* metodologije rješavanja problema nije djelotvorna, a pomanjkanje dokazane uzročno-posljedične veze globalnog zatopljanja, imobilizira određivanje i usmjeravanje bilo kakve smislene akcije.

Diamond smatra manjak sposobnosti za dugoročno osmišljavanje ljudskog razvitka glavnim uzrokom svim utvrđenim ili mogućim nedaćama. To se dešava usprkos činjenici da smo prva generacija čovječanstva koja ima priliku učiti na dobro poznatim slučajevima iz prošlosti.

Jared Diamond piše tečno i vrlo čitljivo. Kroz tekst se osjeća njegov životni poziv sveučilišnog profesora: često pada u didaktičku maniru. Ipak, obilje podataka, bogatstvo citirane literature i njegov anedoktalni stil čine ovo djelo preporučljivim štivom, posebno našim klimatskim katastrofičarima.

Akademik Velimir Pravdić